

HENRI TROYAT

Membru al Academiei Franceze

CATERINA CEA MARE

Ediția a III-a

Traducere din limba franceză de

Elisabeta Niculescu

și Simona Brînzaru

Prefață de Șerban Papacostea

CORINT
ISTORIE
— 2026 —

Cuprins

PREFAȚĂ de Șerban Papacostea	5
I <i>Figchen</i>	9
II <i>La drum</i>	26
III <i>Treptele tronului</i>	38
IV <i>Logodna</i>	50
V <i>Căsătoria</i>	69
VI <i>Soția virgină</i>	84
VII <i>Dragoste și maternitate</i>	105
VIII <i>Primele încrucișări de spadă în arena politică</i>	125
IX <i>Marea scenă</i>	147
X <i>Amor, tenebre, perfidie</i>	159
XI <i>Domnia lui Petru al III-lea</i>	172
XII <i>Lovitura de stat</i>	187
XIII <i>Ucenicia puterii</i>	208
XIV <i>Glorie și sânge</i>	225
XV <i>„Legislomania”</i>	251
XVI <i>Francezii și turcii</i>	272
XVII <i>Căsătoria Marelui Duce</i>	288
XVIII <i>Diderot și Pugaciov</i>	303
XIX <i>Potemkin</i>	322

XX	<i>Ecaterina cea Mare</i>	345
XXI	<i>Lanskoi</i>	371
XXII	<i>Voiajul în Crimeea</i>	403
XXIII	<i>Războaiele</i>	428
XXIV	<i>Zubov contra lui Potemkin</i>	444
XXV	<i>Polonia și Franța</i>	469
XXVI	<i>Sfârșitul</i>	493
	BIBLIOGRAFIE	523
	INDEX	529

CAPITOLUL XII

LOVITURA DE STAT

La 28 iunie–9 iulie 1762, în zori, Aleksei Orlov sosește, în caleașcă, la Peterhof. Parcul pare încremenit în lumina lăptoasă a nopții de vară. Câteva siluete de soldați ai gărzii holsteineze plutesc, fantomatice, în ceață. Aleksei le evită și, mergând cu pași de lup, se strecoară printre tufișuri până la o ușă laterală a pavilionului „Mon Plaisir”. În cabinetul de toaletă, pe care-l traversează în fugă, zărește rochia de Curte pe care împărăteasa trebuie s-o îmbrace pentru a-l primi pe soțul ei. În clipa următoare, camerista, Șargorodskaia, o trezește pe Ecaterina care dormea adânc. „Aleksei Orlov este aici”, spune ea, „și dorește să vorbească de urgență Majestății Sale.” Într-o clipită, Ecaterina e trează. Îl primește pe Aleksei, așezată în patul ei, în ținută de noapte. El are o expresie bătaioasă. „Este timpul să vă sculați”, spune el. „Totul este gata pentru a vă proclama împărăteasă.” Și adaugă: „Passek este arestat. Trebuie să plecăm!”

De data aceasta, Ecaterina n-are nicio umbră de ezitare. Poședă un simț aproape animalic pentru alegerea momentului potrivit. Știe din instinct când trebuie să te repliezi și când trebuie să țâșnești. Ea este deja în picioare și se îmbracă „fără să-și facă toaleta”. Șargorodskaia o ajută tremurând. Ultimul nas-ture abia încheiat, cele două femei se strecoară pe urmele lui Aleksei până la trăsură. Ecaterina sare în ea, camerista se așază alături, credinciosul valet Șkurin, pe care l-au trezit în trecere,

urcă în spate împreună cu locotenentul Bibikov, Aleksei se cățăra lângă vizitiu și atelajul pornește în galop pe drumul spre Sankt Petersburg. Din când în când, Aleksei se întoarce pentru a vedea dacă nu sunt urmăriți. Neprevăzutul acestei fugi prin ceață, hârtoapele drumului, prospețimea aerului de dimineață, strigătele vizitiului, teama de a fi prinsă, speranța de a reuși, totul se amestecă la Ecaterina într-un fel de excitație veselă. Deodată, izbucnește în râs, constatând că subreta ei și-a pierdut un pantof și că ea, la rândul ei, și-a păstrat boneta de noapte din dantelă. În drum, îl întâlnește pe Michel, coaforul francez al Majestății Sale, care vine, ca în fiecare dimineață, să-și facă serviciul. Îl îmbarcă și pe el. O va pieptăna în trăsură. Caii, care au făcut deja treizeci de verste la venire, încep să tragă din greu. Unul din ei se poticnește, cade, se ridică cu greutate. Vor rezista, oare, până la capăt? În graba sa, Aleksei Orlov n-a prevăzut cai de schimb. Turbează la gândul că, din vina lui, un proiect minunat se va termina printr-o catastrofă. Dar apare un țăran, conducând o șaretă. Aleksei și Șkurin îl opresc și îi cer să schimbe caii săi odihniți cu ai lor care sunt zdrobiți de oboseală. Țăranul acceptă și se aștern din nou la drum. La câteva verste de Sankt Petersburg, prințul Bariatinski o așteaptă pe Ecaterina în caleașa deschisă. Ea schimbă repede trăsura. Grigori este și el aici, călare. A venit în întâmpinarea fugarei. La vederea amantului ei, atât de frumos, de hotărât, Ecaterina nu mai poate de bucurie. El se învârte în cerc, câțva timp, pe lângă ea, mândru de a o escorta pe drumul gloriei. Apoi dă pinteni și se îndepărtează, pentru a anunța la regimentul Ismailovski sosirea împărătesei.

Este abia trecut de ora șapte dimineața, când caleașa sa oprește în fața cazarmii. Tobe bat. Cu o strângere de inimă, Ecaterina se îndreaptă, plâpândă și dreaptă, în rochia de doliu,

către această masă de bărbați de care depinde destinul său. Ridicat în scări, Grigori Orlov, superb, o salută cu sabia. Ea nu are de ce să se teamă: soldații sunt pregătiți. De altfel, li s-a promis un rând de vodcă. Cum apare în fața lor, rândurile de desfac, un imens strigăt deformează aceste chipuri aspre: „Uraaa! Măicuța noastră Ecaterina!” Preotul regimentului ridică o cruce. Ofițerii o înconjoară pe împărăteasa nefericită care face apel la curajul lor să o protejeze, îngenunchează și îi sărută poalele mantiei. Contele Kirill Razumovski, comandantul regimentului, îngenunchează la rândul său în fața ei. Apoi se ridică, vrea să impună liniște. Dar uralele trupei se întetesc. În sfârșit, dominând acest vesel tumult, Kirill Razumovski o proclamă pe Majestatea Sa, împărăteasa Ecaterina, suverană unică și absolută a întregii Rusii și rostește, în numele soldaților săi, jurământul de credință.

La drum spre cazarma regimentului Semionovski! Preotul, în straie sacerdotale, deschide marșul cu crucea sus. În jurul caleștii deschise în care se află împărăteasa călăresc Grigori Orlov, Kirill Razumovski, numeroși ofițeri cu fețele înflăcărate. În urma lor, tropăie o mulțime de soldați șleampeți și voioși, care strigă: „Trăiască măicuța noastră Ecaterina! Vom merge până la moarte pentru ea!” Regimentul Semionovski se alătură, cu entuziasm, regimentului Ismailovski și torentul amplificat se îndreaptă acum spre alte cazărmi. Peste tot, fuziunea se face într-o revărsare de bucurie. Cu excepția regimentului Preobrajenski, ai cărui ofițeri n-au putut fi convinși de conspiratori. Simion Voronțov, fratele metresei împăratului, este căpitan în această unitate de elită. Cauza imperiului se confundă pentru el cu cauza surorii sale. Ajutat de maiorul Voieikov, el instruește oamenii, le ordonă să respecte jurământul pe care l-au făcut țarului și merge cu ei în întâmpinarea rebelilor. Cele

două trupe se găesc față în față, lângă catedrala Kazan. Superioritatea numerică a partizanilor Ecaterinei este zdrobitoare. Dar ei formează o mulțime dezordonată, confuză, majoritatea soldaților sunt fără arme, în timp ce regimentul Preobrajenski, echipat din cap până-n picioare, încadrat de către ofițeri, se prezintă ca un bloc redutabil de disciplină și de voință combativă. La îndemnul lui Grigori Orlov, Simion Voronțov răspunde printr-un refuz categoric. Puștile se pregătesc. Clipă fatidică. Dacă regimentul rămas credincios deschide focul, în gloata care o înconjoară pe Ecaterina se va declanșa panica, fiecare va fugi cum va putea, vor urma arestări, închisoarea, moartea. Deodată, Menșikov, comandant al regimentului Preobrajenski, strigă: „Uraaa! Trăiască împărăteasa!” După o secundă de ezitare, acest strigăt este preluat în cor de către oamenii săi. Ei rup rândurile, se reped către camarazii lor, îi îmbrățișează, cad în genunchi în fața Ecaterinei, îi acuză pe ofițerii lor că i-au înșelat. Voieikov și Simion Voronțov își rup săbiile. Sunt arestați¹.

Este o dimineață luminoasă de vară, răcoroasă și fără nori. Pe bulevardul Neva, afluența este atât de mare, încât largă arteră este complet blocată. Orașenii, veniți din toate părțile, se amestecă cu soldații pentru a o aclama pe eroina zilei. O mare de chipuri bucuroase înconjoară caleașca. Deasupra capetelor se agită săbii și puști. Din mii de piepturi se strigă numai un singur nume: „Ecaterina! Măicuța noastră Ecaterina!” Atelajul își croiește cu greu drum până la catedrala Kazan. La trei ore după ce a fost sculată din pat de către Aleksei Orlov, Ecaterina înaintază, cu pas sigur, spre înaltul cler care o așteaptă. Odată

¹ Ecaterina i-a iertat mai târziu, dar Voronțov a trebuit să părăsească armata și, numit ambasador la Londra, a trăit acolo „într-un fel de exil onorific”.

ajunsă în biserică, ea constată cât de mult o răsplătesc acum exercițiile sale de pietate publică. Înconjurat de preoți oficianți, arhiepiscopul de Novgorod o primește ca pe o suverană autocrată și o binecuvântează, pe ea și pe fiul său, acum absent, moștenitorul tronului, țareviciul Pavel Petrovici.

După această scurtă ceremonie, Ecaterina se duce, tot în trăsură, și tot sub escorta fraților Orlov și a lui Kirill Razumovski, la Palatul de Iarnă. Șase regimente și toată artileria sunt masate pe chei, în fața edificiului, și în spate, în vasta piață care seamănă cu o tabără fortificată. Preoți întind crucea soldaților îngenuncheați, cu capetele aplecate. De cum intră în apartamentele sale, Ecaterina își cere fiul, pe țarevici. Conte Panin i-l aduce îndată. Copilul, care abia se trezise, este în cămașă de noapte și bonetă de bumbac. Ea îl ia în brațe și se arată cu el la o fereastră. Mulțimea, zărindu-i, vuieste de bucurie. Însălmântat, micul Pavel, în vârstă de opt ani, se strânge spasmodic lângă mama sa. Pentru moment, acest copil plâpând cu bucle blonde îi folosește pentru a-și legitima conduita față de supușii săi. Totuși, el nu trebuie să-i ia locul în ochii opiniei publice. Ea are de gând să domnească nu numai pe perioada cât fiul său este minor, ci atât timp cât va avea destulă forță s-o facă. Echivocul actual, deși servește țelurilor sale, nu o angajează cu nimic pentru viitor. Ea îi lasă pe ceilalți să creadă ce vor și își urmează nestrămutată calea pe care și-a ales-o demult. Prințesa Dașkova, sosește, la rândul său, nepieptănată, și se aruncă în brațele suveranei „sale”. Cele două femei se îmbrățișează cu bucurie. „Domnul să fie laudat!” strigă Ecaterina. La ordinul său, porțile palatului sunt deschise larg: astăzi fiecare trebuie să poată să se apropie de împărăteasă. Membrii Sfântului Sinod, senatorii, înalții funcționari, demnitarii de la Curte, ambasadorii, burghezii, negustorii se îmbulzesc în saloane și

dau din coate pentru a ajunge să se închine în fața Majestății Sale și s-o felicite pentru reușita sa. Timp de mai multe ore, Ecaterina, senină și surâzătoare, primește complimentele celor mari, ca și ale celor umili. Afară, în acest răstimp, se distribuie și se citește manifestul imprimat în cursul nopții și al cărui text a fost, probabil, sugerat de ea și redactat de Kirill Razumovski:

„Noi Ecaterina a II-a,

Tuturor fiilor loiali ai patriei noastre ruse le-a apărut limpede supremul pericol la care statul Rusiei a fost expus în cursul recentelor evenimente. Într-adevăr, Biserica noastră Greco-Ortodoxă a suferit o asemenea zdruncinare, încât a fost expusă celui mai grav pericol, cel al înlocuirii vechii noastre ortodoxii printr-o credință heterodoxă. În al doilea rând, gloria Rusiei, dusă pe culmi de armatele sale victorioase și de sângele vărsat, a fost pur și simplu călcată în picioare prin încheierea păcii cu dușmanul nostru de moarte (Frederic al II-lea), iar patria abandonată unei aserviri complete, în timp ce ordinea interioară, de care depinde unitatea întregii noastre țări, era complet tulburată. Din aceste motive, noi ne-am văzut obligată, cu ajutorul lui Dumnezeu și la dorința sincer exprimată a supușilor noștri credincioși, de a urca pe tron, ca unică și absolută suverană, drept care fideliile noștri supuși ne-au depus în mod solemn jurământ de supunere.”

Diplomații străini iau cunoștință de document și o bună parte dintre ei se bucură. Ce cotitură, din prima zi! Fără îndoială, după ce l-a înfierat pe Frederic al II-lea în manifestul său, Ecaterina va rupe alianța cu Prusia și va reveni la alianța cu Franța și Austria. Ambasadorul Austriei, Mercy d'Argenteau, își exprimă satisfacția în fața împărătesei, dar ea îl ascultă impasibilă și vorbește despre altceva. Este cu neputință să pătrunzi gândurile acestei femei liniștite și puternice, care, deși

aflată acum în culmea tensiunii, pălăvrăgește amabil cu admiratorii săi. Din când în când, dă ordine cu voce scăzută fraților Orlov, lui Kirill Razumovski sau lui Panin: trebuie supravegheată vânzarea de băuturi pentru a evita orice excese, închise porțile capitalei și interzisă orice trecere pe drumul de la Sankt Petersburg spre Oranienbaum, pentru ca împăratul să afle cât mai târziu vestea loviturii de stat...

Într-adevăr, în ciuda unui prim succes spectaculos, nimic nu este încă sigur. Dacă Ecaterina dispune de câteva regimente care i s-au alăturat în grabă, Petru, în schimb, poate să conteze pe toate trupele pe care le-a strâns în Livonia în vederea războiului contra Danemarcei, precum și pe flota ancorată în fața insulei-fortărețe Kronstadt. Atacat dinspre mare și dinspre uscat, Sankt Petersburgul nu va rezista nici două ore unei acțiuni energice. Trebuie deci, cu orice preț, să i-o ia înainte împăratului și să-și asigure concursul marinei. Amiralul Talîsin este trimis de-ndată la Kronstadt, cu un bilet care îi dă puteri depline în numele împărătesei.

În acea după-amiază, Petru, care nu știe încă nimic, părăsește Oranienbaum pentru a se duce la Peterhof, unde are de gând să sărbătorească, a doua zi, Sfinții Petru și Pavel, așa cum a anunțat-o pe Ecaterina. Este însoțit de metresa sa Elisabeta Voronțova, de generalul Münnich, pe care l-a rechemat din Siberia după un exil de douăzeci și trei de ani, de ambasadorul Prusiei, baronul Goltz, de prințul Trubețkoi, de cancelarul Mihail Voronțov, de senatorul Roman Voronțov și de șaptesprezece doamne de la Curte în toalete fastuoase. Echipajele se opresc în fața pavilionului „Mon Plaisir”. Peste tot domnește liniștea. Ușile și ferestrele sunt închise. Caută în zadar un servitor. În cele din urmă, unul din ofițerii corpului de gardă înaintează spre ei și rostește: „Împărăteasa a fugit în zori. Casa

este goală.” Cuprins de furie, Petru îl îmbrânțește pe ofițer, se repede în pavilion și urlă: „Ecaterina! Ecaterina!”, ca și cum ar refuza să creadă că ea lipsește. Picioarele înmuiate îl poartă din grădina de iarnă în cabinetul chinezesc, din sala de audiențe în salonul de muzică. Deodată, aude pași apropiindu-se. Ea este aici. Se ascundea. A vrut să-l păcălească, exact ca pe vremea logodnei lor din copilărie. Se repede și dă nas în nas cu cancelarul Mihail Voronțov. Luat la întrebări, ministrul băiguie că tocmai a primit, printr-un mesager clandestin, vestea că Ecaterina a fost proclamată împărăteasă la Sankt Petersburg. Îndată, Petru renunță la orice trufie. Agățat de gâtul lui Mihail Voronțov, el stă nemișcat, gâfâie, izbucnește în hohote de plâns, în timp ce celălalt se străduiește să-i ridice moralul: „Curaj, Majestate! Curaj! Un cuvânt din partea voastră, o privire poruncitoare și poporul va cădea în genunchi în fața țarului! Soldații din Holstein sunt gata! Vom porni îndată asupra Sankt Petersburgului!” Dar Petru refuză această înfruntare. El caută alte soluții, aleargă în toate direcțiile, leșină, își revine, dă pe gât pahare mari cu vin de Burgundia, dictează lista oamenilor care trebuie închiși pentru crima de conspirație, redactează două manifeste condamnând-o pe Ecaterina, îi pune pe curtenii săi să le recopieze în mai multe exemplare, îl imploră pe Mihail Voronțov să se ducă la Petersburg în locul său pentru a ordona regimentelor rebele să se supună, apoi renunță, cere să fie chemate trupele holsteineze care erau la Oranienbaum, iar când acestea sosesc, declară că nu mai are nevoie de ele. În sfârșit, cedând rugămintelor fierbinți ale lui Münnich, acceptă să se imbarce pentru Kronstadt, unde flota și garnizoana îi vor susține cauza. Dar și în această expediție, el refuză să se separe de femeile sale. Este beat, se împleticește, plânge; trebuie să fie sprijinit pentru a-l urca, la ora zece seara, pe o goeletă. Cărdul

de femei care se smiorcăie, cu Elisabeta Voronțova în frunte, trece pasarela în urma lui.

La ora unu dimineța, pe o noapte cu o luminozitate ireală, argintie, goeleta ajunge în rada portului Kronstadt. Când forțarea este îndeajuns de aproape de vapor, Münnich anunță vizita împăratului.

„Nu mai există niciun împărat, răspunde ofițerul de gardă. Plecați în larg!”

Münnich insistă. Atunci, ofițerul de gardă îi strigă că flota și garnizoana au depus jurământ împărătesei. Dacă nava nu se îndepărtează imediat, o salvă o va trimite la fund. Așadar, Talîsin, emisarul Ecaterinei, i-a luat-o înainte țarului. În ciuda acestui avertisment, Münnich nu se declară învins și-l imploră pe Petru să debarce. Nu vor îndrăzni să tragă asupra lui. Îndată ce el va pune piciorul pe uscat, nesocotiții din Kronstadt se vor căi și vor arunca armele. Dar Petru se repede în fundul calei. Din cauza spaimei îl trec toate sudorile și clănțane din dinți. El n-a avut niciodată de-a face decât cu soldați din lemn. Să fie lăsat cu visele lui! Plânge cu sughițuri, în jurul lui, femeile scot țipete ascuțite. Spectacolul este atât de jalnic, că Münnich izbucnește în râs și ordonă să facă volta.

În zorii zilei de 29 iunie, vasul acostează în fața reședinței de vară din Oranienbaum. Münnich îi propune țarului să-l transporte imediat, cu un alt vas, la Reval. De acolo, se vor alătura grosului trupelor rusești destinate campaniei contra Danemarcei. Cu ele, va fi ușor să recucerească tronul: „Faceți asta, Sire, și, în șase săptămâni, Sankt Petersburgul și Rusia vor fi iarăși la picioarele voastre! Răspund cu capul meu!” Această avalanșă de vorbe îl obosește pe Petru. S-a săturat să ia decizii. Ceea ce vrea e să doarmă câteva ore, vegheat de

Elisabeta Voronțova. Îi invită afară pe toți, în afară de ea, și se aruncă pe pat.

*

În timp ce Petru naviga spre Kronstadt, Ecaterina a îmbrăcat o uniformă, împrumutată de la un ofițer din regimentul Semionovski. Pentru o treabă de bărbat, trebuie o ținută de bărbat. Pe un colț de masă, scrie în grabă câteva cuvinte către Senat: „Domnilor senatori, părăsesc orașul în fruntea armatei, pentru a da tronului pacea și siguranța. Cu toată încrederea, las în paza Senatului puterea mea supremă, țara, poporul și pe fiul meu.” Iese din palat, coboară marea scară exterioară și, în fața trupelor adunate, încalecă cu ușurință pursângele alb pe care i l-au adus. Deodată, își dă seama că nu are dragon la sabie. Un subofițer din gardă se repede și-i oferă propriul său dragon, după ce l-a smuls de la mânerul sabiei sale. Ecaterina îl ia și-i zâmbește acestui frumos chip extaziat. Numele tânărului? Un anume Grigori Potemkin. O să-l țină minte.

La ieșirea din oraș, ea trece în revistă regimentele. Majoritatea soldaților au lepădat uniforme nemțești cu care-i împopoțonase Petru al III-lea, îmbrăcând vechile uniforme din vremea lui Petru cel Mare, pe care le-au descoperit în depozite. Cu sabia scoasă, Ecaterina își stăpânește calul care freamătă de nerăbdare. O coroană de frunze de stejar îi înconjoară căciula îmblănită cu zibelină. Părul ei lung, șaten, flutură în vânt. Toate privirile se întorc cu admirație către această femeie în ținută militară, care întrupează totodată forța și grația, fragilitatea și hotărârea. Aclamațiile acoperă accentele ritmate ale fluierelor și tobelor. Lângă țarină se află prietena ei, prințesa Dașkova, și ea în uniformă și călare. Când ultima companie a trecut, este ora zece seara, dar e lumină ca în plină zi. La drum!

Este o cavalcadă de vis, în ireala strălucire a nopții polare. Oamenii merg fără să știe exact unde merg, nici ce vor avea de făcut, dar entuziasmul lor este total în această nebunească aventură, în care se împletesc lumini și umbre, datoria și revolta, adevărul și iluzia. În fruntea cortegiului lent, o femeie, poate zeița războiului. În spatele ei, frații Orlov și numeroși alți ofițeri, care toți par îndrăgostiți. Fanfara militară intonează melodii antrenante. Iar când ea tace, soldații încep să cânte vechi cântece de marș, întretăiate de exclamații vesele și de fluerături. Din când în când, un strigăt. Mereu același: „Trăiască măicuța noastră Ecaterina!” De câte ori își aude numele urlat de aceste gătlejuri aspre, tresare ca în plăcerile dragostei. Asta e ceea ce îi trebuie: un popor care să fie pentru ea un amant multiform, întotdeauna înflăcărat și întotdeauna supus.

La ora trei dimineața, țarina și statul său major se opresc la Krasni-Kabak, într-un han mizerabil. Bărbații, fiind în picioare din zori, au nevoie de odihnă. Ea însă, nu. La cererea anturajului său, consimte totuși să se întindă lângă prințesa Dașkova, pe o saltea îngustă și tare. Dar nu doarme. Reflectează. Ce face Petru? Și-a adunat, oare, trupele pentru a porni împotriva insurgenților? S-a instalat, oare, la Kronstadt, înainte ca amiralul Talisin să fi putut ajunge la garnizoană? Se sucește și se răsuucește, își face griji din pricina lipsei de alimente și muniții. La ora cinci dimineața, i se anunță un parlamentar, cancelarul Voronțov în persoană. Vine, din partea împăratului, pentru a-i oferi împărătesei împărțirea puterii. De la primele cuvinte, Ecaterina înțelege că a câștigat partida. Răspunsul ei este un hohot de râs. Voronțov nu insistă, ingenunchează și depune jurământul. Cum ar putea să șovăie între marioneta debilă de care tocmai s-a despărțit și această femeie sigură de sine și calmă, care se comportă deja ca o suverană? Alți emisari sosesc, purtători ai unor propuneri

asemănătoare, și toți, impresionați de autoritatea Ecaterinei, i se alătură, la fel ca Voronțov. Spre ora șase dimineața, amiralul Talisin ajunge și el la Krasni-Kabak în culmea bucuriei: „Kronstadtul este al împărătesei! Garnizoana i-a refuzat țarului intrarea!” Inima Ecaterinei stă să plesnească de fericire, dar chipul îi rămâne impasibil. Ca și cum ar fi prevăzut toate acestea. Acum trebuie să exploateze cât mai repede acest avantaj, fără să piardă o clipă. Trupele ei sunt deja în marș. Se vor ciocni, oare, cu trupele holsteineze? Pe cai! Ecaterina galopează într-un suflet până la Peterhof. Aici își găsește soldații instalați pașnic în jurul castelului. Renunțând la luptă, Petru al III-lea și-a retras grosul forțelor, iar câteva santinele lăsate pe loc au fost ușor dezarmate. Nicio picătură de sânge. Este mai mult decât o victorie. O minune. Instalată la „Mon Plaisir”, Ecaterina dictează actul de abdicare care urmează să fie supus spre semnare împăratului: „În scurtul răstimp al domniei mele absolute asupra imperiului Rusiei, mi-am dat seama că forțele mele nu erau suficiente pentru a suporta o asemenea povară... De aceea, după ce am reflectat îndelung la toate acestea, declar, fără nicio constrângere și în mod solemn, întregii Rusii și întregii lumi, că renunț pe toată durata vieții mele la guvernarea numitului imperiu.”

Grigori Orlov și generalul Ismailov pornesc de-ndată să ducă documentul la Oranienbaum, unde împăratul este practic prizonier. După plecarea lor, Ecaterina, căreia îi este foarte foame, se așază veselă la masă, cu ofițerii, pentru o gustare. După cum îi este obiceiul, bea cu măsură. O jumătate de pahar de vin. Și îi îndeamnă pe ceilalți să facă la fel. Ziua nu s-a terminat! În hărmălaia de glasuri aspre bărbătești, împărăteasa își continuă neobosită calculele. Ce va face dacă soțul ei refuză să abdice și să se lase condus, captiv, la Peterhof? Iar dacă i-l aduc, ce soartă să-i hărăzească?

În acest timp, la Oranienbaum, Petru, prăbușit, recopiază și semnează documentul pe care i-l prezintă emisarii Ecaterinei. „Ca un copil trimis la culcare”, va spune Frederic al II-lea. Îl pun în trăsură cu metresa sa și cu aghiotantul Gudovici. Sosit la Peterhof, cere să fie condus la împărăteasă. Probabil că speră să-i înduplece asprimea, amintindu-i ce-i mai leagă încă. Dar ea refuză să-l primească. Ofițerii îi scot decorațiile, sabia, uniforma și îi dau haine civile. El se lasă în voia lor, plângând. Nikita Panin îi face cunoscut că, prin ordin al împărătesei, este de acum prizonier de stat și va fi ținut sub pază într-o casă din localitatea Ropșa¹, nu departe de Sankt Petersburg, în așteptarea stabilirii locului reședinței sale definitive. Această reședință definitivă nu poate să fie, Petru o știe, decât teribila fortăreață Schlüsselburg, unde ex-țarul Ivan zace deja de mulți ani! Speriat, își întetește strigătele și lacrimile, cade în genunchi în fața mentorului fiului său, îi sărută mâinile, îl imploră ca măcar să nu-l despartă de metresa lui. „Consider ca una din cele mai neplăcute situații ale vieții mele faptul de a fi fost obligat să-l văd pe Petru în momentul acela!”, va scrie Panin. Cu durere și silă, Panin îl anunță că împărăteasa nu poate să-i permită Elisabetei Voronțova să-l urmeze pe prizonier în izolarea sa. Aceasta ar însemna să legitimizeze adulterul. Favorita va fi trimisă la Moscova. De altfel, întreaga familie Voronțov i-a întors deja spatele, trecând de partea Ecaterinei. Atunci, Elisabeta Voronțova își amestecă urletele isterice cu hohotele de plâns ale amantului său. Amândoi se târăsc la picioarele lui Panin, care rămâne neclintit². La capătul puterilor, Petru cere permisiunea să-și ia

¹ Ropșa se află la 27 de verste de Sankt Petersburg.

² Elisabeta Voronțova va fi, într-adevăr, pusă în reședință supravegheată la Moscova. Dar, mai apoi, Ecaterina o va ierta și îi va găsi chiar un soț în persoana senatorului Polianski.

cu el, la Ropșa, vioara, pe negrul său Narcis și câinele preferat Mopsy. I se răspunde că împărăteasa va examina, la timpul cu-venit, cererea sa. De fapt, Ecaterina va consimți această triplă favoare. Va permite chiar ca prizonierul să fie servit de valetul său obișnuit, Bressan. Dar, pentru moment, trebuie să se su-pună. El a dorit s-o sfideze, s-o umilească. Ea își ia revanșa. Se mai poate înduioșa ea la gândul logodnei lor din copilărie, al jocurilor lor absurde de odinioară, în ascuns de împărăteasa Elisabeta? Nu. Bărbatul și femeia de acum n-au nimic de-a face cu fermecătoarele fantome ale tinereții lor. De-a lungul anilor, o ură de moarte s-a instalat între ei.

La căderea serii, Aleksei Orlov urcă, într-o trăsură cu per-delele lăsate, o paiată moale și verde de spaimă. O escortă înar-mată înconjoară trăsură. La drum spre Ropșa.

A doua zi, duminică 30 iunie 1762, Ecaterina își face o intrare triumfală la Sankt Petersburg, salutată de bătaia clo-potelor, de focuri de artilerie și de aclamații însuflețite. Entu-ziasmul trupei, întreținut de vodca împărțită, este atât de viu încât, în noaptea care urmează întoarcerii sale, soldații regi-mentului Ismailovski cer s-o vadă pe țarină, pentru a fi siguri că nu a fost nici asasinată și nici răpită. De voie, de nevoie, ea trebuie să-și părăsească patul, să-și îmbrace uniforma și să se arate soldaților pentru a-i liniști. „Situția mea este de așa natură”, îi va scrie ea lui Poniatowski, „încât și cel mai simplu soldat din gardă, văzându-mă, își spune: «Iată ceea ce am făcut eu, cu mâinile mele».”¹ Și astfel, succedând împărătesei Ecate-rina I, împărătesei Ana Ivanova, regentei Ana Leopoldovna, împărătesei Elisabeta, o a cincea femeie, Ecaterina a II-a, este

¹ Pentru detaliile loviturii de stat, sursele cele mai sigure sunt rela-tările Ecaterinei însăși (scrisorile către Poniatowski), cele ale prințesei Daškova, ale lui Panin și, de asemenea, expozeul lui Bilbasov.

cea care, după două scurte interludii masculine, ia în mâini destinele țării. De treizeci și șapte de ani, rușii s-au obișnuit să fie guvernați de fuste. Cea nou-venită continuă un fel de tradiție națională. Prima ei grijă: să mulțumească făuritorilor norocului său. Recompensele plouă: promovări și daruri în bani. În câteva luni, cifra „cadourilor” se va ridica la aproape opt sute de mii de ruble. Grigori Orlov, prințesa Dașkova, ofițeri de toate gradele, consilieri abili sunt acoperiți cu aur. Se vorbește de patruzeci și una de mii de ruble cheltuite doar cu vodca pentru regimente. Generoasă din fire, Ecaterina nu vrea limite în cifre ale recunoștinței sale. În același timp, se neliniștește pentru soarta soțului ei. Acesta îi scrie de la Ropșa bilete vrednice de milă, în franceză, pline de greșeli și abia lizibile:

„Rog pe Majestatea Voastră să fie pe deplin asigurată în ceea ce mă privește și să aibă bunătatea de a scoate garda din a doua cameră, deoarece camera în care mă aflu este atât de mică încât abia pot să mă mișc și, cum ea știe că mă plimb mereu prin cameră, asta o să facă să mi se umfle picioarele. Și vă mai rog să nu ordonați ca ofițerii să rămână în aceeași cameră; cum am de rezolvat necesități, este imposibil. În rest, o rog pe Majestatea Voastră să mă trateze măcar ca pe cel mai mare răufăcător, neștiind s-o fi ofensat vreodată. Apelând la sentimentele sale generoase, o rog să mă lase cât mai curând cu persoana numită (Elisabeta Voronțova) în Germania. Dumnezeu o va răsplăti cu siguranță și eu sunt al vostru foarte umil servitor, Petru. P.S. Majestatea Voastră poate fi sigură de mine că nu voi gândi, nici întreprinde nimic care poate să fie contra persoanei sale sau a Domniei Sale.”

Alt exemplu: „Majestatea Voastră, dacă nu vreți să lăsați să moară un bărbat și așa destul de nenorocit, aveți milă de mine și lăsați-o pe Elisabeta Romanovna (Voronțova), singura mea

consolare. Veți face prin asta unul din cele mai mari acte de binefacere ale Domniei Voastre. În rest, dacă Majestatea Voastră ar vrea să mă vadă o clipă, aș fi preamulțumit.”

Ecaterina se ferește să-i răspundă. Dar cum se spune că Petru este bolnav, îi trimite un medic, la Ropșa. Și el se simte mai bine. Dar ea nu mai știe dacă trebuie să se bucure de asta sau să se întristeze. Cât timp el va trăi, ea va fi sub amenințarea unei lovituri de stat, uneltită de câțiva ofițeri nemulțumiți, sau de câțiva curteni puși pe intrigă. Chiar în dizgrație și închis, el reprezintă o amenințare permanentă pentru tron. La urma urmei, el este descendentul lui Petru cel Mare. Nu ea. Trebuie să-și consolideze cât mai repede situația în fruntea țării. La 6 iulie, publică un al doilea manifest, anunțând, totodată, întronarea sa și abdicarea lui Petru al III-lea. În acest document, citit în fața Senatului, ea își declară intenția de a merita dragostea poporului său „în interesul căruia noi recunoaștem că am fost urcată pe tron”.

În aceeași seară, i se aduce la palat un mesaj din partea lui Aleksei Orlov. Este o foaie de hârtie mototolită, o mângălitură cu creionul, pe care abia o descifrează: „Măicuța noastră, mi-
lostivă împărăteasă! Cum să explici, cum să descrii ceea ce s-a întâmplat? Nu-l vei crede pe servitorul tău devotat, dar eu îți spun adevărul, ca în fața lui Dumnezeu. Măicuță, sunt gata să mor, dar nici eu însumi nu știu cum s-a întâmplat această nenorocire. Suntem pierduți, dacă nu ne ierți. Măicuța noastră, el nu mai este. Dar niciunul dintre noi n-a dorit-o, căci cum am fi îndrăznit să ridicăm mâna asupra împăratului? Și totuși, Majestate, nenorocirea s-a întâmplat. El începuse să se certe cu prințul Fiodor (Bariatinski) în timpul mesei și, înainte ca noi să fi putut să-i despărțim, el nu mai era! Noi nu putem nici măcar să ne amintim de ceea ce am făcut, dar toți, până la

ultimul, suntem pe de-a-ntregul vinovați și merităm pedeapsa cu moartea. Fie-ți milă de mine, fie și numai de dragul fratelui meu! Mi-am mărturisit vina și nu mai este nimic de spus. Iartă sau poruncește să se pună repede capăt vieților noastre. Lumina zilei îmi face oroare. Noi te-am ofensat și suntem osândiți pe vecie.”¹

Ecaterina este consternată. Evident, e vorba de un asasinat executat de prietenii ei pentru a-i servi cauza. A scăpat de lamentabilul Petru. Dar reputația îi este împrășcată cu noroi pentru totdeauna. N-ar fi fost mai bine să trăiască cu teama unui complot, decât cu certitudinea unei blamări publice? Nu este absurd să sacrifici renumele viitor al unei domnii pentru interese politice imediate? E o lovitură grea! Ecaterina, după mărturia unor intimi, cade leșinată, își revine, plânge și suspină: „Gloria mea este pierdută! Niciodată posteritatea nu-mi va ierta această crimă involuntară!”² Și, de asemenea: „Oroarea pe care mi-o provoacă o moarte este inexprimabilă! E o lovitură care mă doboară.” Prințesa Dașkova, auzind-o, îi răspunde: „Doamnă, este o moarte prea neașteptată pentru gloria voastră și a mea.”³ Alți martori, în schimb, insistă asupra seninătății pe care Majestatea Sa o afișează la Curte, în seara aceea. Ambele observații se completează. Ecaterina a știut întotdeauna să se stăpânească în momentele grave. Oricât de mare ar fi tulburarea sa interioară, ea refuză să se dea în spectacol în fața clicii de curteni și de diplomați. Această moarte, pe care ea a dorit-o fără să o ordone, această moarte care îi convine și, totodată, o

¹ După prințesa Dașkova, această scrisoare a fost descoperită, în 1796, de către Pavel I, într-o casetă conținând scrisori ale mamei sale. Originalul a fost distrus. O copie a fost publicată în arhivele Voronțov.

² Contesa Golovina, *Souvenirs*, Paris, Plon, 1910.

³ Prințesa Dașkova, *Mémoires*.

pune în încurcătură este o problemă de stat, nu de suflet. Iar problemele de stat se tratează la rece, în consiliu privat. Și așa și face. Ecaterina nu are remușcări. Este doar neliniștită. Până și mânia pe care o încearcă împotriva vinovaților e plină de simpatie, chiar de tandrețe. Au crezut că fac bine, stângăcia lor este dovada buneii lor credințe. A doua zi, 7 iulie, ea face public un al treilea manifest, conceput astfel:

„În cea de-a șaptea zi a urcării noastre pe tronul Rusiei, am fost încunoștințată că noul țar Petru al III-lea era pradă obișnuitelor sale crize hemoroidale și suferea de o violentă colică. Preocupată de datoria noastră creștinească, am dat de îndată ordin să i se acorde toate îngrijirile medicale necesare. Dar, spre marea noastră tristețe, am primit, ieri-seară, vestea că voința lui Dumnezeu pusese capăt vieții sale.

Am poruncit ca trupul său neînsuflit să fie transportat la mănăstirea Nevski pentru a fi înhumat. Noi invităm pe toți supușii noștri credincioși, ca împărăteasă și mamă a imperiului, fără resentimente față de trecut, să-și ia un ultim rămas-bun de la trupul său și să înalțe către Dumnezeu rugăciuni fierbinți pentru izbăvirea sufletului său, atribuind lovitura neașteptată a acestei morți unei hotărâri a Providenței care conduce destinele țării noastre pe căi ce nu sunt cunoscute decât de voința sa sfântă.”

În popor, anunțarea acestei morți și explicația oficială nu stârnesc nicio reacție. Bucuroși de noua înscăunare, oamenii de treabă refuză să se lase cuprinși de bănuiele jignitoare la adresa măicuței lor. La Curte, toți se prefac a crede ceea ce este de necrezut. Dar, de fapt, pentru toți cei apropiați împărătesei, asasinatul este evident. Deși cei care susțin că ea l-a ordonat sunt puțini, mulți o consideră totuși direct răspunzătoare. Vrând, nevrând, ea este cea căreia îi folosește crima. Are sânge

pe mâini. „Nu se știe cu certitudine ce rol a avut împărăteasa în acest eveniment”, scrie Rulhière. Iar cavalerul de Corberon notează: „Ceea ce pare sigur este că Orlovii au fost singurii care au acționat.” Iar Bérenger comentează: „Ce tablou pentru națiunea însăși, judecând la rece! Pe de o parte, nepotul lui Petru I detronat și asasinat, pe de altă parte, nepotul țarului Ivan zăcând în lanțuri, în timp ce o prințesă de Anhalt uzurpă coroana strămoșilor lor, începându-și domnia printr-un regicid... Eu nu cred ca această prințesă (Ecaterina) să aibă sufletul atât de crud încât să se fi implicat în moartea țarului... Dar bănuiala și infamia vor plana asupra împărătesei.”¹ Iar baronul de Breteuil, revenit în sfârșit la Sankt Petersburg, consemnează: „Știu de mai mult timp, și mi s-a confirmat după reîntoarcerea mea, că principiile sale (ale Ecaterinei) sunt că trebuie să fii ferm în hotărârilor luate, că este mai bine să faci un lucru decât să-ți schimbi părerea și că numai proștii sunt nehotărâți!”

În ceea ce privește împrejurările asasinatului, versiunile diferă. Unii vorbesc de o otravă în vin, alții de strangulare cu o curea de pușcă sau de asfixiere sub o saltea. Pentru cei mai mulți, Aleksei Orlov este cel ce a înfăptuit atentatul. La întoarcerea sa în capitală, el avea, în seara aceea, scrie Helbig, secretar la ambasada Saxeii, un obraz „însăpăimântător la vedere”, din cauza „conștiinței josniciei sale, a neomeniei sale și a remușcărilor care îl chinuiau”. Și Rulhière afirmă că, după unii martori demni de crezare, Aleksei Orlov era „cu părul zburlit, plin de sudoare și de praf, cu hainele sfâșiate” și că avea „o fizionomie agitată, plină de oroare și neastâmpăr”.

Ceea ce este sigur e că gestul lui Aleksei Orlov nu a fost, cum pretinde el în scrisoarea sa, consecința unei banale neînțelegeri între comeseni amețiți. El și prietenii lui au premeditat

¹ Depeșă din 12-23 iulie 1762.

asasinatul. Aflând că Petru urma să fie cât de curând transferat la Schlüsselburg, le-a fost teamă că în fortăreață nu vor mai putea pătrunde până la el și s-au gândit să-l viziteze la Ropșa. În prealabil, i-au pus pe soldați să-l rețină pe Bressan, valetul său de cameră, și să-l îndepărteze. Scăpând-o pe țarină de un soț incomod, Aleksei Orlov s-a gândit că îi deschidea fratelui său Grigori calea spre tron. Într-adevăr, odată văduvă, de ce nu l-ar lua Ecaterina în căsătorie pe bărbatul ales de ea? Ar fi o dublă împlinire a ei, și ca femeie și ca împărăteasă. Datorită lui Aleksei Orlov, Ecaterina nu mai este vinovată de un vis, ci de o faptă.

I-ar fi fost ușor să-i dea imediat pe mâna justiției pe uci-gași, care îi erau toți cunoscuți. Acționându-i în justiție, și-ar fi dovedit nevinovăția. Ea s-ar fi dezvinovățit, punând totul pe seama lor. Dar putea ea, la câteva zile după urcarea la tron, să-i trimită la tortură și la eșafod pe Aleksei Orlov și pe complicitii săi, cărora le datora coroana? Devotamentul acestor oameni îi crea obligația de a-i proteja. Era legată de ei printr-un fel de acceptare tacită, dacă nu a proiectului lor criminal, cel puțin a rezultatului acestuia. Numai oamenii slabi îi pedepsesc pe subalternii lor pentru a se justifica pe ei înșiși. Ecaterina este altfel făcută. Susținând teza oficială a decesului în urma unei boli, ea își salvează partizanii și consimte ea însăși să fie bănu-ită. La două zile după asasinarea țarului, ea reappare în public și înfruntă, cu un calm olimpian, curiozitatea răuvoitoare și servilă a Curții.

Conform ordinilor date de ea, fostul Petru al III-lea este depus la mănăstirea Aleksandr Nevski. Dar onorurile se mărginesc la atât. Mortul, cu toate că este nepotul lui Petru cel Mare, nu e decât un împărat îndepărtat de la tron. Corpul său se odihnește, fără decorații, într-un simplu coșciug descoperit.

L-au îmbrăcat, pentru ultimul său somn, în uniforma bleu pal a dragonilor holsteinezi. Oare dintr-un delicat respect pentru preferințele vestimentare ale defunctului, sau pentru a aminti mulțimii că el a fost întotdeauna un dușman declarat al Rusiei? Cei care defilează prin fața catafalcului sunt frapați de felul în care arată defunctul. Fața îi este aproape neagră, o eșarfă militară îi înconjoară gâtul, fără îndoială pentru a ascunde urmele strangulării, mănuși îi acoperă mâinile care în mod normal ar trebui să fie goale. Totuși, nimeni, nici din popor, nici dintre curteni, nu ridică glasul pentru a contesta versiunea morții naturale. Este mai comod și mai prudent să tacă. Cel puțin pentru moment. Ecaterina nu va veghea trupul și nu va asista la funeralii. Senatul a rugat-o respectuos să se țină deoparte de această tristă ceremonie, „ca Majestatea Sa Imperială să-și cruțe sănătatea de dragul patriei ruse și pentru supușii săi cu adevărat credincioși”.